

Danuta Jurczyk, Andrzej Staniucha

Sąd Rejonowy w Rybniku

Współpraca kuratorów sądowych z innymi służbami w realizowaniu zadań profilaktyczno-resocjalizacyjnych

Abstrakt: W artykule omawiane są aktualne przepisy prawne regulujące zadania i obowiązki kuratorów sądowych, jak również błędne rozumienie roli kuratorów sądowych w środkach masowego przekazu, wśród pracowników innych instytucji oraz podopiecznych kuratorów. Autorzy opisali kilka najistotniejszych różnic w pracy z jednostką oraz jego środowiskiem pomiędzy kuratorami zawodowymi, pracownikami socjalnymi i funkcjonariuszami policji. Podkreślili, że zrozumienie różnic w zakresie obowiązków, jak również podjęcie efektywnej współpracy, to podstawowe czynniki mające wpływ na efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych.

Słowa kluczowe: kurator sądowy, resocjalizacja.

Wprowadzenie

Praca resocjalizacyjna w środowisku otwartym z jednostkami łamiącymi normy społeczno-prawne i ich rodzinami jest statutowym zadaniem różnych instytucji, zarówno państwowych, samorządowych, jak i organizacji społecznych (fundacji oraz stowarzyszeń). Różnorodność i liczebność instytucji włączających się w pracę z osobami naruszającymi porządek prawny powoduje nieporozumienia w określaniu roli kuratora sądowego w pracy środowiskowej. Pomimo tego, iż obecna Ustawa o kuratorach sądowych z 27 lipca 2001 r. (Dz.U. 2001, Nr 97, poz. 1071) obowiązuje już 14 lat, nadal dochodzi do wielu nieporozumień w przedmiocie pracy kuratora, szczególnie w odniesieniu do współpracy międzyinstytucjonalnej.

Dla osób niezwiązanych z wymiarem sprawiedliwości ustawa ta zbyt często bywa odbierana wyłącznie jako zestaw przywilejów dotyczących tej grupy zawodowej. Pomijane są niezwykle istotne uregulowania, nie tylko w zakresie kompetencji, ale i samej organizacji służby kuratorskiej. Stąd też kuratorowi przypisuje się role i zadania, do których w żaden sposób nie jest umocowany pod względem prawnym, a nawet próbuje się mu narzucać wykonywanie czynności, które w efekcie mogłyby doprowadzić do popełnienia przez niego przestępstwa, a już na pewno do wszczęcia przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego.

W artykule omówione zostaną zadania realizowane przez kuratorów sądowych, wskazując na elementy wspólne i rozbieżne z zadaniami innych służb – również pracujących w środowisku i mających zapisane w swych zadaniach statutowych niesienie pomocy jednostce i rodzinie.

Podstawowe zadania realizowane przez kuratorów sądowych

Istota pracy kuratorów sądowych została sprecyzowana w art. 1 ustawy o kuratorach stanowiącym, że „kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu”. Już ten artykuł ustawy wyklucza kuratora z działań o charakterze pomocy społecznej, terapii psychologicznej, działalności socjoterapeutycznej, mediacyjnej i jakiegokolwiek wykraczającej poza orzeczenia sądu (tj. niezawartej w wyrokach i postanowieniach sądu). Kurator w swojej pracy może sugerować korzystanie z tych form, lecz w żaden sposób nie może ich wymagać od podopiecznych. Sytuacja ulega zmianie tylko wówczas gdy sąd, niejednokrotnie na wniosek kuratora, w wyroku lub postanowieniu zobowiąże podsądnych do nich.

Kurator zawodowy w ramach swych uprawnień, zgodnie z art. 9 ustawy o kuratorach, wykonując obowiązki służbowe ma prawo do:

- 1) odwiedzania w godzinach od 7.00 do 22.00 osób objętych postępowaniem w miejscu ich zamieszkania lub pobytu, a także w zakładach zamkniętych;
- 2) żądania okazania przez osobę objętą postępowaniem dokumentu pozwalającego na stwierdzenie jej tożsamości;
- 3) żądania niezbędnych wyjaśnień i informacji od podopiecznych objętych dozorem, nadzorem lub inną formą kontroli zleconej przez sąd;
- 4) przeglądania akt sądowych i sporządzania z nich odpisów w związku z wykonywaniem czynności służbowych oraz dostępu do dokumentacji dotyczącej podopiecznego i innych osób objętych postępowaniem;
- 5) żądania od Policji oraz innych organów lub instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, stowarzyszeń i organizacji społecznych w zakresie

ich działania, a także od osób fizycznych pomocy w wykonywaniu czynności służbowych (Gromek 2005, s. 83–86).

Przepływ informacji w myśl tego artykułu jest w większości uregulowań prawnych jednokierunkowy. Stąd też próby interpretowania obowiązków wynikających z art. 11, zobowiązujących kuratora do współpracy z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym, zmierzające do pozyskiwania od kuratora informacji na temat przyczyn ustanowienia dozoru lub nadzoru – czyli do poinformowania o rodzaju popełnionego przestępstwa przez dozorowanego lub przyczyn trudnej sytuacji rodziny – są bezzasadne, a nawet prowadzi do popełnienia przez kuratora przestępstwa, poczynając od przekroczenia uprawnień, a kończąc na złamaniu tajemnicy służbowej. Konieczność zachowania w tajemnicy danych uzyskiwanych w trakcie realizacji zadań z tejże ustawy jest naturalną konsekwencją złożenia przez kuratora ślubowania.

W tym względzie wyjątkiem jest uczestnictwo kuratora sądowego w pracach zespołu interdyscyplinarnego bądź grupy roboczej pracującej na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.). Na bazie art. 9c.1 ich członkowie w zakresie niezbędnym do realizacji zadań mogą przetwarzać dane osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc w rodzinie dotyczące stanu zdrowia, nałogów, skazań, orzeczeń o ukaraniu. Konstrukcja tego artykułu umożliwia także przekazanie danych obejmujących „inne orzeczenia wydane w postępowaniu sądowym lub administracyjnym” bez zgody i wiedzy osób, których dane te dotyczą. Jednak ten wyjątek nie może rozciągać się na inne okoliczności i sytuacje. Nawet w ramach zespołu lub grupy roboczej kurator zobowiązany jest do daleko idącej ostrożności, tak aby nie wykroczyć poza wskazane ustawowo obowiązki.

W ocenie realizacji bieżących zadań kuratora błędne jest rozumowanie, że współpraca kuratora z innymi instytucjami polega na dwukierunkowej wymianie informacji. Współpracę w rozumieniu zapisów ustawy o kuratorach należy rozumieć jako jednokierunkowe uzyskiwanie informacji służących do prawidłowego zdiagnozowania jednostki przez kuratora, a następnie zaangażowanie różnych instytucji do udzielenia wyspecjalizowanej pomocy, do której zostały powołane statutowo.

W zakresie obowiązku udzielania kuratorowi sądowemu informacji zauważyć należy, że osoby fizyczne mają tylko obowiązek społeczny a nie prawny, co oznacza, że nie ponoszą odpowiedzialności karnej za odmowę współpracy z kuratorem, dlatego kurator musi tu odwoływać się do ich dobrej woli. Inaczej jest w stosunku do przedstawicieli instytucji (nauczycieli, funkcjonariuszy Policji, pracowników pomocy społecznej, osób odpowiedzialnych za organizację wykonywania kary ograniczenia wolności). Zgodnie z art. 9 ustawy o kuratorach, kurator sądowy ma prawo do żądania od nich pomocy w wykonywaniu czynności służbowych. Nato-

miast zgodnie z art. 11 wymienionej ustawy obowiązany jest do sygnalizowania sądowi przyczyn przewlekłości postępowania wykonawczego lub innych uchybień w działalności pozasądowych podmiotów wykonujących orzeczone środki.

Zakres działań kuratora zawodowego wykonującego zadania w pionie karnym reguluje ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2013, Nr 90, poz. 557). Zawarta w artykule 173 § 1 kkw regulacja stanowi, że „kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji i zapobieżenie jego powrotowi do przestępstwa także polegające na kontroli przestrzegania przez skazanego nałożonych obowiązków ustanowionych przez sąd lub związanych z dozorem”.

Szczegółowy katalog obowiązków zawarty jest w § 2 tegoż artykułu. Wymienia on, obok sprawowania dozoru nad skazanym lub sprawcą i kontrolowania obowiązków okresu próby, również postępowanie incydentalne, czyli składanie wniosków przez kuratora do sądu odnośnie osób oddanych jego pieczy, wykonywania wywiadów środowiskowych, udzielanie pomocy postpenitencjarnej, udział w posiedzeniach sądu, wykonywania kary ograniczenia wolności, jak również czynności związane z przygotowaniem skazanego do życia po opuszczeniu jednostki penitencjarnej. Natomiast zakres działań kuratora społecznego zawiera art. 174 kkw.

Krytycznie należy odnieść się do następującego zdania Michała Lewoca: „Przepisy art. 174 kodeksu postępowania karnego określają zakres działań kuratora sądowego podczas sprawowania dozoru” (Lewoc 2011). Kurator dla dorosłych jest organem wykonawczym i jego zadania określa kodeks karny wykonawczy, nie zaś kodeks postępowania karnego, na który powołuje się Lewoc. Uściślając zakres działań kuratora zawodowego i społecznego w pionie karnym określony został w art. 173 i 174 kkw. Natomiast katalog zadań kuratorów rodzinnych jest uregulowany Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2003, Nr 112, poz. 1064). Określono w nim, iż kurator rodzinny, któremu powierzono sprawowanie nadzoru, zaznajamia się z aktami sprawy i innymi niezbędnymi źródłami informacji o podopiecznym, a w szczególności z przebiegiem dotychczasowych nadzorów, nawiązuje pierwszy kontakt z podopiecznym nie później niż w ciągu 7 dni od daty wpływu prawomocnego orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej, poucza podopiecznego o prawach i obowiązkach wynikających z orzeczenia sądu oraz omawia sposób realizacji obowiązków wynikających z postanowienia sądu, planuje wobec podopiecznego oddziaływanie profilaktyczno-resocjalizacyjne i opiekuńczo-wychowawcze, współpracuje z rodziną podopiecznego w zakresie prowadzonych oddziaływań, udziela podopiecznemu pomocy w organizowaniu nauki, pracy i czasu wolnego oraz w rozwiązaniu trudności życiowych, kontroluje zachowanie podopiecznego w miejscu zamieszkania, pobytu, nauki i pracy, współdziała z organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc podopiecznym.

Podkreślić należy, iż kuratorami sądowymi są zarówno kuratorzy zawodowi, jak i kuratorzy społeczni, o czym mówi art. 2 ustawy o kuratorach sądowych. Dotyczy to obu pionów kurateli (tj. zarówno kuratorów dla dorosłych, jak i kuratorów rodzinnych). Nie istnieje natomiast podział kuratorów rodzinnych na kuratorów rodzinnych oraz nieletnich, gdyż kuratorzy rodinni wykonują orzeczenia w sprawach rodzinnych, nieletnich oraz wynikające z Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i zapobieganiu alkoholizmowi (Dz.U. 1982, Nr 36, poz. 230).

W odniesieniu do ustawy o wychowaniu w trzeźwości kuratorzy rodinni prowadząc nadzory nad osobami zobowiązanymi do podjęcia leczenia odwykowego, składają sądowi sprawozdania z przebiegu nadzoru, przedstawiają wnioski o zmianę sposobu leczenia lub ustanie obowiązku. Realizowanie tych zadań w żaden sposób nie jest związane z możliwością stosowania przymusu wobec osoby zobowiązanej do podjęcia leczenia odwykowego, przewożenia do placówek ani też prowadzeniem terapii przez kuratorów (nawet gdyby do tego byli przygotowani w ramach swojego wykształcenia). Nadmienić należy, że nadzór nad osobą zobowiązaną do podjęcia leczenia odwykowego prowadzony przez kuratora rodzinnego nie ma też nic wspólnego z dozorem prowadzonym przez kuratora dla dorosłych, w którym na skazanego nałożono obowiązek probacyjny leczenia odwykowego.

Współpraca kuratorów z Policją

Odnosząc się do wcześniej wspomnianej jednokierunkowości przekazywanych kuratorom informacji przez organy i instytucje, tylko w układzie Policja–kurator w konkretnych przypadkach jest dwukierunkowa. Najistotniejszym wydarzeniem w kwestii współpracy kuratorskiej służby sądowej z Policją było, zgodnie z ustawą z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842), podpisanie przez Ministra Sprawiedliwości, Komendanta Głównego Policji oraz przedstawicieli Krajowej Rady Kuratorów w dniu 29 listopada 2010 r. „Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej”. Istotą współpracy są sprawy wymienione już w samej nazwie tejsze „Procedury”. Po-szczególne jej punkty określają konieczność wzajemnego przekazywania informacji o podziale terenu między kuratorami z jednej strony, a z drugiej – dzielnicowymi oraz danych teled adresowych, przesyłaniu informacji do właściwego komendanta Policji o powierzeniu dozoru lub nadzoru nad sprawcą konkretnemu kuratorowi sądowemu. Informacja jest następnie przekazywana dzielnicowemu, w którego re-feracie ten karany zamieszkuje.

Nie sposób pominąć faktu, że wymienione w artykule akty prawne, zarówno rangi ustawowej, jak i rozporządzenia, są aktami prawa powszechnie obowiąz-

zującego, a wymienione „Procedury” są wyłącznie proceduralnym rozwiązaniem zagadnień współpracy między dwoma służbami, które i tak mają z sobą kontakt w ramach zespołów interdyscyplinarnych bądź grup roboczych powoływanych na mocy ustawy dotyczącej przeciwdziałaniu przemocy.

Trudno nie polemizować z prezentowanym w artykule *Nowe procedury współpracy funkcjonariuszy Policji z kuratorską służbą sądową* stanowiskiem Lewoca utrzymującym, że zgodnie z rozporządzeniem komendanta Policji dzielnicowy w ramach rozpoznania osobowego na bieżąco zdobywa informacje o osobach zamieszkałych lub przebywających w jego rejonie służbowym, które ze względu na swoją przeszłość, aktualny tryb życia i zachowania stwarzają zagrożenie porządku i bezpieczeństwa publicznego i w stosunku do nich „podejmuje następujące czynności: prowadzi z nimi rozmowy profilaktyczne, stosuje wobec nich środki oddziaływania wychowawczego i społecznego lub występuje o ich zastosowanie, inicjuje działania w zakresie organizowania pomocy w umieszczeniu w zakładzie odwykowym, leczniczym lub opiekuńczym” (Lewoc 2011). Ani autorzy niniejszego tekstu, ani dzielnicowi, którym przedstawiono to stanowisko, nie spotkali się z sytuacją, by dzielnicowi inicjowali umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczej. Do zawiadomienia sądów rodzinnych do tej pory dochodzi wyłącznie w przypadku działań interwencyjnych Policji, nie zaś rutynowej pracy dzielnicowych. Taka sama sytuacja dotyczy umieszczenia w placówce leczniczej i placówce lecznictwa odwykowego.

W praktyce inicjowania tych działań Policja ogranicza się do składania zawiadomień do Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W takich przypadkach może dojść do zawiadomienia sądu przez Komisję odnośnie do konkretnej osoby. O konieczności poddania leczeniu odwykowemu postanawia sąd. W przypadku kiedy zobowiązany nie stawia się do placówki lecznictwa odwykowego sąd nakazuje Policji doprowadzenie zobowiązanego. Pamiętać należy, że w przypadku ustanowienia nadzoru nad zobowiązanym do podjęcia leczenia odwykowego (niezależnie czy w placówce stacjonarnej, czy niestacjonarnej) dzielnicowy jest dla kuratora źródłem informacji. Kurator sądowy w tych sprawach został wymieniony w Ustawie o wychowaniu w trzeźwości, jako mogący składać wnioski o zmianę sposobu leczenia.

Współpraca kuratorów z Policją odbywa się nie tylko na podstawie wyżej wymienionych „Procedur”. Szczególnie istotna jest współpraca kuratorów z funkcjonariuszami Policji w jednej z najbardziej dotkliwych i budzących wiele emocji czynności, jaką jest przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej oraz umieszczenie w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, podczas której kurator zawodowy rodzinny jest organizatorem czynności (art. 598 kpc), albowiem tylko on w świetle obowiązującego prawa jest organem mogącym wyegzekwować odebranie osoby małoletniej.

Kolejnym przykładem współpracy kuratorów z Policją są znowelizowane przepisy dotyczące sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów

sądowych w sprawach karnych wykonawczych wydane na podstawie art. 176 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.), które wprowadziły kategoryzację osób oddanych pod dozór kuratora. W art. 169b. § 1 czytamy: „w celu zapewnienia optymalnego oddziaływania na osoby, wobec których sprawowany jest dozór, oraz zastosowania właściwej metody kontroli tych osób ustala się trzy grupy ryzyka powrotu do przestępstwa: 1) grupa obniżonego ryzyka (A), 2) grupa podstawowa (B), 3) grupa podwyższonego ryzyka (C). W przypadku grupy podwyższonego ryzyka, do której kwalifikuje się:

- recydywistów, skazanych, którzy po wydaniu wyroku lub w okresie próby popełnili przestępstwo podobne;
- osoby uzależnione, skazane za przestępstwo pozostające w związku z używaniem alkoholu, środka odurzającego lub substancji psychotropowej;
- skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, a także za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej popełnione w związku z zakłóceniem czynności psychicznych o podłożu seksualnym innym niż choroba psychiczna;
- skazanych z zaburzeniami psychicznymi, jeżeli zaburzenia te miały związek z popełnieniem przestępstwa;
- skazanych w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie, którzy pozostają z osobą pokrzywdzoną we wspólnym gospodarstwie domowym w okresie próby;
- skazanych związanych z subkulturami przestępczymi lub grupami mającymi związek ze środowiskiem przestępczym oraz
- skazanych, które ze względu na inne okoliczności wymagają wzmoczonych oddziaływań resocjalizacyjnych;
- kurator na podstawie § 10 jest zobowiązany do utrzymywania ścisłej współpracy z Policją w celu uzyskania i wymiany informacji w zakresie przestrzegania porządku prawnego przez skazanego – przy czym zobowiązanie do utrzymywania ścisłej współpracy z Policją również należy traktować jednokierunkowo, zgodnie z zapisem ustawy o kuratorach za wyjątkiem sytuacji związanej z przemocą i groźbą bezprawną, o której mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”.

W środowisku kuratorskim liczne kontrowersje spowodowało przeprowadzenie szkoleń w zakresie realizacji uregulowań prawnych dotyczących badania stanu trzeźwości, a następnie wyposażenie kuratorów w alkomaty oraz zestawy umożliwiające wykrycie u podopiecznych zażywanie środków psychoaktywnych. W rzeczywistości przesunięto te zadania z obowiązków, które przypadały wcześniej funkcjonariuszom Policji na kuratorów. Paradoksem jest to, że kurator może poddać badaniu tylko dozorowanego lub nieletniego a nie ma już takich uprawnień w stosunku do pijanych rodziców trzynastoletniego nieletniego pozostającego wyłącznie pod ich „opieką” i w tym przypadku musi wzywać funkcjonariuszy policji.

Kurator a pracownik socjalny

Filantropia, kwestowanie czy współpraca na szczeblu regionalnym w zakresie wsparcia rodzin lub poszczególnych osób o trudnej, niejednokrotnie dramatycznej sytuacji materialnej nie może zastępować istniejących do realizacji tego celu służb, które statutowo zostały powołane do świadczenia pomocy socjalnej. Takie podejście, mające poważne obciążenia historyczne, w żaden sposób nie może znaleźć kontynuacji we współczesnym modelu kurateli. W obowiązującym stanie prawnym działania o tym charakterze należy traktować jako wspierające, doraźne i ukierunkowane na wskazanie osobie będącej w potrzebie możliwości zwrócenia się o pomoc do odpowiednich podmiotów.

Pracownik socjalny wykonuje swoje działania na podstawie ustawy o pomocy społecznej, a środki, którymi dysponuje pochodzą z budżetu państwa lub gminy. Pomoc socjalna finansowa udzielana przez pracownika na charakter długofalowy i nie jest określona żadnym terminem, a przy udzielaniu świadczeń istotne jest kryterium dochodowe. Praca socjalna świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Prowadzona jest z osobami i rodzinami, w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej, oraz ze społecznością lokalną, w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności. Praca socjalna może być prowadzona poprzez kontrakt socjalny. W pracy socjalnej wykorzystuje się właściwe tej działalności metody i techniki, stosowane z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia.

Praca kuratora jest natomiast działalnością resocjalizacyjną zawierającą jedynie elementy pracy socjalnej. Błędne jest stwierdzenie, że kuratorzy i pracownicy socjalni wykonują te same zadania. O ile od pracowników ośrodków pomocy społecznej nikt nie oczekuje pracy resocjalizacyjnej, o tyle takowej oczekuje się od kuratorów. Kuratorzy nie wykonują pracy socjalnej w rozumieniu ustawy o pomocy społecznej. Prowadzą w ramach swoich zadań działania socjalne dotyczące: pomocy materialnej, poradnictwa, pomocy w nauce, w zatrudnieniu, w opiece medycznej i zakwaterowaniu (Jedynak, Stasiak 2010, s. 464).

Podane formy budzą wiele wątpliwości. Kuratorzy nie tylko nie prowadzą, nie nadzorują ani nie mają do swojej dyspozycji placówek, które taką działalność organizują, a ograniczają się głównie do ich poszukiwania i wskazywania (przede wszystkim w zakresie obowiązków nakładanych na nich przez sąd). Pewnego rodzaju wyjątkiem są prowadzone przez kuratorów Ośrodki Kuratorskie, do których nieletni są kierowani na mocy postanowienia sądu zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich.

W kwestii pomocy materialnej faktyczne umocowanie kuratora zmierza w stronę organizowania pomocy z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym i Pomocy

Postpenitencjarnej. Fundusz będący w gestii kuratorów aktualnie jest znacznie mniejszy w porównaniu z poprzednimi latami, a średnia udzielanej pomocy waha się obecnie na poziomie 100 zł na beneficjenta. Według informacji wstępnej Ministerstwa Sprawiedliwości z kwietnia 2013 r. podział środków w 2012 r. ustalono w proporcjach: 60% Centralny Zarząd Służby Więziennej, 28% sądy i 12% organizacje pozarządowe. Nie wszystkim wiadomo, że pomoc udzielna przez kuratorów (niezależnie czy w gotówce, czy np. w bonach towarowych) pozostaje poza jakąkolwiek kontrolą ośrodków pomocy społecznej, nie podlega opodatkowaniu i nie jest zgłaszana do urzędów skarbowych. Jest to jednak pomoc krótkotrwała, o charakterze doraźnym, do czasu, kiedy sytuacja beneficjenta zostanie zdiagnozowana przez pracowników ośrodków pomocy społecznej pod kątem długofalowej pomocy – oczywiście, jeśli taka potrzeba zajdzie.

Praca socjalna kuratora ogranicza się zatem do udzielania doraźnej, krótkotrwałej pomocy, skierowanej przede wszystkim do rodzin osób umieszczanych w zakładach karnych, opuszczających zakłady karne oraz do pokrzywdzonych przez te osoby ofiar przestępstw. Zdarza się, że osoby osadzone w zakładach karnych zwracają się do kuratorów z żądaniami (ich pisma trudno określać prośbami) o załatwienie samodzielnego mieszkania, pomocy finansowej rzędu 2000 zł na bieżące potrzeby lub umożliwiającej rozpoczęcie działalności gospodarczej albo poszukanie pracy przynoszącej dochody rzędu 3000 zł netto miesięcznie, udzielenie pomocy finansowej dla konkubiny z przeznaczeniem dla jej dzieci ze związku małżeńskiego, na które i tak już otrzymuje ona alimenty.

Kolejnym przykładem wybiegającym, według autorów artykułu, zbyt daleko poza zakres zadań kuratorów jest zdanie Piotra Stępniaaka stwierdzające, że „skazanemu oddanemu pod dozór kuratora i wypełniającemu nałożone na niego obowiązki powinno się zapewnić w miarę możliwości tymczasowe zakwaterowanie oraz udzielić pomocy w otrzymaniu zatrudnienia w miejscach oraz instytucjach wskazanych przez kuratora” (Stępniaak 2008, s. 208). W rzeczywistości kurator nie dysponuje narzędziami prawnymi, które by zobowiązywały jakiegokolwiek pracodawcę do przyjęcia w ramach stosunku pracy osoby kierowanej przez kuratora. Nie ma tutaj odniesienia do uwarunkowań związanych z procedurą kary ograniczenia wolności i prac społecznie użytecznych. Kurator nie ma także możliwości kwaterowania osób opuszczających zakłady karne i areszty śledcze. W wymienionych przypadkach obowiązkiem kuratora jest wskazanie rozwiązań możliwych do realizacji w kategoriach doraźnych, np. podanie adresu domu dla bezdomnych, przedstawienie adresów urzędów pracy. Zadania te odzwierciedla w pełni artykuł 166 § 1 kodeksu karnego wykonawczego.

Źródłem środków finansowych pozostających w ramach decyzyjności kuratora, są środki z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym i Pomocy Postpenitencjarnej, które stanowią orzeczone przez sądy obowiązki oraz świadczenia pieniężne, potrącenia w wysokości 10% wynagrodzenia przysługującego za pracę skazanych zatrudnianych w zakładach karnych oraz z wykonania kar dyscyplinarnych, spadków, za-

pisów i darowizn, dotacji, zbiorów i innych źródeł. Kierowane są do dwóch grup skrajnych biegunowo beneficjentów – przestępców i ich ofiar. Natomiast środki na pomoc społeczną pochodzą z budżetu państwa i gmin, czyli od podatników, i nie mają nic wspólnego z nawiązkami czy wynagrodzeniem skazanych zatrudnianych w zakładach karnych, zaś beneficjentami ich są osoby potrzebujące pomocy, w tym również osoby zwalniane z zakładów karnych. Zatem cytowane stanowisko staje się kolejnym przyczynkiem do błędnego utożsamiania pracy kuratorów z zadaniami realizowanymi przez ośrodki pomocy społecznej.

Określone ustawowo formy udzielania pomocy z funduszu przez kuratorów zawodowych dla dorosłych polegają głównie na udzielaniu doraźnej pomocy materialnej i kierowaniu do właściwych podmiotów realizujących pozostałe zadania. Przede wszystkim są to urzędy pracy, ośrodki pomocy społecznej, noclegownie i domy dla osób bezdomnych. Pomocą w tym zakresie jest nawet zapoznajawanie osób zwalnianych z zakładów karnych z ogólnodostępnymi ofertami pracy zamieszczanymi w lokalnej prasie.

Kolejnym nieporozumieniem jest to, że osoby przebywające w aresztach śledczych w związku z prowadzonym postępowaniem przygotowawczym po ich opuszczeniu także oczekują takiej pomocy od kuratorów. Nikt tych osób nie informuje jednak, że taka pomoc nie jest dla nich w żaden sposób przewidziana. Właśnie z tych wymienionych względów nasuwa się błędne przekonanie niektórych środowisk, że praca kuratora jest taka sama jak pracownika socjalnego. Kurator wykonując zadania o charakterze socjalnym kieruje skazanego do określonych podmiotów – w tym pracownika socjalnego w celu udzielenia pomocy.

Należy również polemizować ze stanowiskiem Anny Witkowskiej-Paleń (2009, s. 178) utożsamiającej pracę resocjalizacyjną kuratorów sądowych z pracą socjalną. Zadania, o których pisze w artykule pt. *O bardziej „ludzki” wymiar pracy socjalnej i resocjalizacyjnej*, wypełniają asystenci rodziny zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej, a nie kuratorzy sądowi. Trudno nie polemizować ze stwierdzeniem, że „przedmiotem ich [czytaj: kuratorów i pracowników socjalnych – DJ, AS] są osoby ubogie, przejawiające trudności w readaptacji społecznej” (Witkowska-Paleń 2009, s. 181). Już samo stwierdzenie „przedmiot” budzi kontrowersje lecz bezwzględnie krytycznie należy odnieść się do stwierdzenia, że kuratorzy zajmują się osobami ubogimi. Bieda nie może być utożsamiana z patologią, a osoba uboga nie zostaje objęta dozorem czy nadzorem kuratora z powodu ubóstwa. Pomoc takim osobom niosą pracownicy socjalni zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej, a także instytucje charytatywne, takie jak np. Caritas.

Krytycznie należy również odnieść się do stwierdzenia autorki, że określenie przez kuratora podopiecznych w kategoriach osób skrzywdzonych przez los zawiera w sobie „pozytywny ładunek emocjonalny” (Witkowska-Paleń 2009, s. 188). Takie podejście kuratorów do pracy ze skazanym jest wysoce nieprofesjonalne, wręcz negatywne. Osoba dorosła, dokonująca czynu zabronionego, mająca pełną zdolność do czynności prawych ma świadomość negatywnych konsekwencji swojego

zachowania. Nie może zatem być postrzegana jako osoba skrzywdzona przez los tylko dlatego, że popełniła przestępstwo. Takie stwierdzenie może być zawężone wyłącznie do osób małoletnich, wobec których postanowieniem sądu ustanowiony został nadzór nad warunkami bytu i wychowania. Oceny emocjonalne muszą być zgodne z etyką zawodu kuratora, której istota jest zawarta w treści ślubowania. Żadne emocjonalne podejście, nie zwalnia kuratora sądowego od wymagania od oddanego pod dozór lub nadzór realizowania obowiązków nałożonych przez sąd. W tym względzie kurator musi pouczać podopiecznego o konsekwencjach niewywiązywania się z obowiązków, co niejednokrotnie jest kojarzone z groźbami wobec zobowiązanego do ich wykonania.

Podsumowanie

Skuteczna resocjalizacja w środowisku otwartym prowadzona przez kuratora sądowego jest procesem, który wymaga współdziałania wielu służb i instytucji. Ani sam kurator, ani rozproszone służby nie są w stanie same prawidłowo prowadzić oddziaływań resocjalizacyjnych, albowiem musi je poprzedzać wnikliwa i rzetelna wspólna diagnoza. Podane zostały przykłady braku zrozumienia zadań kuratorów sądowych i ich roli w pracy środowiskowej.

W pracy resocjalizacyjnej w środowisku podopiecznych współpraca poszczególnych służb jest niezbędna i konieczna, aby można mówić o jej efektywności. Należy pamiętać, że optymalny wynik w tym procesie osiągnąć jest, kiedy każda ze służb wykonuje swoje statutowe działania. Praca kuratorskiej służby sądowej nie jest dowolnym działaniem. Wykonywana jest prawie wyłącznie na zlecenie sądu, z wyjątkiem podejmowania działań z urzędu, kiedy kurator zobowiązany jest do powiadamiania odpowiednich instytucji, tak jak każdy inny obywatel. Kurator dla dorosłych, pomimo, że instytucja ta krócej funkcjonuje, jest organem wykonawczym sądu a praca kuratora rodzinnego i nieletnich odbywa się wyłącznie na podstawie umocowań orzeczeń sądów, znajdując swoje podstawy w różnych aktach prawnych. Jakakolwiek działalność, która wykracza poza umocowania ustawowe jest niedopuszczalna, wiążąc się z przekroczeniem uprawnień. Wymaganie od kuratora działań wykraczających poza zakres kompetencji zdarza się jednak nagle. Wykonywanie obowiązków przez kuratora sądowego powoduje konieczność posiadania przez niego nie tylko bardzo szerokiej wiedzy ogólnej, ale i doskonałej znajomości lokalnego środowiska.

Abstract: Cooperation Between Probation Officers and Other Services in Implementing Prevention and Social Rehabilitation Tasks

The article discusses the current legal regulations dealing with the tasks and duties of the court officers as well as the misinterpretation of the actual role of the court officers in the mass media, among the staff working in various institutions and the persons being under the officers' charge. The authors have described a few most essential differences in the work with an individual and his background, among the professional court officers, social workers and police officers. They have pointed out that understanding the differences within the specific duties as well as undertaking an effective cooperation are the key factors that have an impact on the efficacy of the rehabilitative operations.

Key words: probation officers, resocialization.

Bibliografia

- [1] Gromek K., 2002, *Kuratorzy sądowi – komentarz do ustawy z dnia 27 lipca 2001 r.*, Lexis Nexis, Warszawa.
- [2] Jedynak T., Stasiak K., 2010, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Lexis Nexis, Warszawa.
- [3] Lewoc M., 2001, *Nowe procedury współpracy funkcjonariuszy policji z kuratorską służbą sądową*, „Niebieska Linia”, nr 3.
- [4] Stępnia P., 2008, *Pomoc postpenitencjarna i społeczna readaptacja w świetle rozwiązań prawnych*, [w:] *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t. 2, (red.) Urban B., Stanik J., Warszawa.
- [5] Witkowska-Paleń A., 2009, *O bardziej „ludzki” wymiar pracy socjalnej i resocjalizacyjnej* „Pedagogika Katolicka”, nr 4.

Akty prawne

- [6] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 553).
- [7] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997, Nr 89, poz. 555).
- [8] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997, Nr 90, poz. 557).
- [9] Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2001, Nr 97, poz. 1071).
- [10] Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 1982, Nr 35, poz. 230).
- [11] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 r. w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania

środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji (Dz.U. 2012, poz. 104).

- [12] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego (Dz.U. 2012, poz. 468).
- [13] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2003, Nr 112 poz. 1064).

Źródła internetowe

- [15] Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej z 29 listopada 2010, http://ms.gov.pl/Data/Files/_public/aktual/procedury.pdf [dostęp: 7.09.2015].